

a metafory: "metafora a pravda-adekvátnosť-súvzťažnosť", "metafora a pravda-koherencia", "metafora a pravda-objav". Každá metafora má kognitívnu, poznávaciu funkciu, vytvára sieť a koncepčné schémy, prostredníctvom ktorých do reality vnikáme, precitujeme a vnímame ju. Tu už sa autor dostáva k jadrú svojich úvah a ukazuje, ako vznikajú a ako sa prenášajú tieto koncepčné schémy v štyroch oblastiach poznania: v literatúre, náboženstve, vo vede a vo filozofii. V takto danej klasifikácii následne skúma metaforu literárnu, náboženskú, vedeckú a filozofickú. Práca prináša nové pohľady na problematiku jazyka a poznania, pravdivosti metaforického vyjadrenia.

Roxana Maliti

Roxana Maliti
Inštitút romanistiky Viedenskej univerzity
Viedeň
Rakúsko

PODNETNÉ ŠTÚDIE O PORTUGALSKOM MYSLENÍ

EDUARDO ABRANCHES DE SOVERAL: *Pensamento Luso-Brasileiro (Estudos e Ensaio)* (Luso-brazílske myslenie (Štúdie a eseje)). Lisboa 1996, 227 s.

Profesor filozofie na Univerzite v Porte E. Abranches Soveral (1927) zúročuje svoje hlboké znalosti z dejín svetovej filozofie i bohaté skúsenosti zo svojho pedagogického pôsobenia na portugalských i brazílskych univerzitách a vo svojich esejách, štúdiách a článkoch sa pokúša nájsť konvergencie i divergencie medzi spôsobom zmýšľania, svetonázorom i životným pocitom obyvateľov Brazílie a Portugalska, a to predovšetkým v najbúrlivejšom období druhej polovice 19. a v prvej polovici 20. storočia. Aj keď ide o články uverejňované v odborných zborníkoch a príspevky prednesené na konferenciách, kniha pôsobí veľmi koherentne, dokazuje autorov bádateľský entuziazmus, hlbokú odbornú erudovanosť a poradie štúdií potvrdzuje i jeho zmysel pre gradáciu.

Základnou premisou a zároveň centrálnym motívom celej knihy je téza, že Brazílčania a Portugalci sú si veľmi blízki v "predispozícii preceňovať a nadhodnocovať to, čo prichádza z cudziny, a neuznávať vlastných prorokov. Prechádzajú od nemilosrdnej kritiky a pohrdania tým, čo majú na dosah ruky a čo teda to dobre poznajú, k vytváraniu mýtov a zbožňovaniu toho, čo je ďaleko a čo zákonite nemôžu poznať do detailov. V zámorí túžia po Metropole, v Metropole banujú za zámorím". (s. 19). Napriek tomu však majú jednu črtu, ktorá ich odlišuje takpovediac od zvyšku sveta. Je to *sadudade*, nepreložiteľné slovo označujúce vysoko subjektívny stav duše či pocit, čosi ako melanchóliu, i keď toto slovo nevystihuje *saudade* v celej jeho šírke a hĺbke. *Saudade* - to je totiž životný pocit zahŕňajúci lásku, spomienky a neprítomnosť - lásku, ktorú subjekt cítil, prípadne ešte stále cíti, ktorá je však minulosťou (alebo budúcnosťou), a teda v prítomnosti nejestvuje. Tento pocit sa vyvíjal postupne pod

vplyvom dlhoročnej symbiózy troch monoteistických náboženstiev - kresťanstva, judaizmu (mesianizmus) a islamu (fatalizmus) a ich mystiky, existujúcej v minulosti na území dnešného Portugalska. Zintenzívnili sa v období zámorských objavov (smútok za domovom, rodinou, priateľmi) a skutočným katalyzátorom *saudade* bola tragická smrť kráľa Sebastiana v roku 1578, keď okrem mesianizmu nastúpil aj exaltovaný nacionalizmus.

Cez charakteristiku portugalskej filozofie od stredoveku (na príklade diela metafyzicky založeného filozofa Amorima Vianu, hlásajúceho potrebu poznania Boha), i prvopočiatkov brazílskeho kulturalizmu (A. Paim) cez romantický nacionalizmus (Goncalves de Magalhaes) a pozitivizmus, obohatený o domáce prvky, avšak hlásajúci mentálnu subordináciu Brazilčanov vo vzťahu k Európanom (Silvio Romero), sa Soveral dostáva k jadrú svojho záujmu - *sadudade* - i ku kľúčovej osobnosti tejto knihy Sampaiovi Brunovi, ktorý je vari najoriginálnejším portugalským mysliteľom 19. storočia. Sampaio Bruno ako zástanca názoru, že metafyzika môže vychádzať aj z vedeckých základov (pozitivizmus, materialistický monizmus), sa pokúšal experimentálne dokázať existenciu Boha a neskôr na základe vlastnej negatívnej skúsenosti (politicky väznený) dospel k záveru, že Boh dočasne stratil svoju všemohúcnosť, že je už iba vševediaci. Táto téza sa stala základom jeho originálnej teórie dejín a kultúry, v ktorej uprednostňuje exoterické diela a za najvhodnejší spôsob, ako sa dopracovať k pravde v týchto oblastiach, považuje hermeneutickú metódu. A práve názory Sampaia Bruna ovplyvnili ďalšieho portugalského mysliteľa a mystického básnika Teixeira de Pascoaes, zakladateľa jediného čisto autochtónneho literárneho smeru v portugalskej filozofii a literatúre - saudosizmu, v ktorom sa pokúsil skĺbiť kresťanstvo s pohanstvom, od najstarších dôb veľmi výrazne prítomným v portugalskom kultúrnom, historickom i sociálnom prostredí. Svoje metafyzické názory vyjadril Pascoaes v lyrickej poézii, ponímajúcej prírodu na jednej strane ako útočisko, kde je človek v bezpečí, šťastný a slobodný, ale na strane druhej aj ako inferno, ktoré nás odmieta prijať, je našim nepriateľom a chce nás zničiť. Ježiša vzhľadom na jeho utrpenie chápe ako najvyšší stupeň vtelenia Ducha, zatiaľ čo Pan, stelesňujúci podstatu pohanstva, veselý, zmyselný a zvädzaný krásou, ktorú si berie z prírody, nedosahuje jeho duchovnú úroveň.

A spojenie týchto dvoch postáv, ktoré považoval za dve stránky jednej veci, dva spôsoby prejavu či dve formy existencie jedného Ducha (Boha), sa snažil v duchu tradičného portugalského mesianizmu a nacionalizmu pretaviť do nového náboženstva, nazvaného *lusitánske náboženstvo*. V ňom mali byť Portugalci vyvoleným národom, pretože dokázali v praktickom živote paganizovať kresťanstvo (hegemónia Západu), ako aj preto, že ich charakteristickou vlastnosťou je saudosizmus, ktorý je znamením tohto ich osudu a údely. Celá Pascoaesova doktrína je dôsledkom jeho rozchodu s kresťanstvom a následného prijatia imanentizmu, ktorý tvorí metafyzický rámec saudosizmu ako uceleného filozoficko-umeleckého systému.

V záverečnej časti knihy sa nachádzajú kratšie štúdié približujúce Seixasa Cunhu ako autora panteistickej doktríny a krátky komentár k mytológii Eudora de Sousu (nesnaží sa o vytvorenie uceleného filozofického pohľadu na mytológiu, ale práve naopak, o vypracovanie mytológie filozofie), ktorý sa narodil a vyštudoval v Portugalsku a žije a tvorí v Brazílii - je teda akousi inkarnáciou a ilustráciou a zároveň zavŕšením luso-brazílskeho myslenia.

Táto kniha prináša zaujímavé čítanie, napísané sviežim a priezračným jazykom bez zbytočných syntaktických či sémantických komplikácií, čo ocenia čitatelia nielen v krajinách, o ktorých pojednáva. Pre študentov portugálčiny, Portugalistov, ale aj bádateľov z oblasti spoločenských vied poskytuje zaujímavé a pomerne málo známe poznatky o svojskom filozofickom myslení obyvateľov krajiny na samom konci Európy, ako aj o ich spôsobe recepcie a vnímania hlavných európskych myšlienkových prúdov. Z pozície kolonizátorov dokázali Portugalci aj napriek relatívnej málopočetnosti svoju kultúru presadiť i na druhej strane Atlantiku, a tak ju obohatiť o nové prvky tamjšej reality. Z tejto perspektívy potom možno komplexnejšie pochopiť aj také fenomény v portugalskej národnej literatúre, akým je napríklad poézia Fernanda Pessou (a jeho heteronýmia, mesianizmus a paganizmus), tragicko-lyrická poézia básnikov minulého storočia (C. Verde, A. Quental, C. Pessanha), ale aj metafyzika, orálna tradícia a valorizácia postavenia ženy v diele nositeľa Nobelovej ceny za literatúru, prozaika José Saramaga či mystiku (a mystifikáciu) u Brazíľčanov Jorge Amada a Paula Coelhoa.

Miroslava Petrovská

PhDr. Miroslava Petrovská, CSc.
Katedra romanistiky FF UK
Gondova 2
811 02 Bratislava
SR

J. ORTEGA Y GASSET "ZVNÚTRA"

FRANCISCO JOSÉ MARTÍN: La tradición velada. Ortega y el pensamiento humanista (Zahalená tradícia. Ortega a humanistické myslenie). Madrid, Biblioteca Nueva 1999, 415 s.

Obsahovo a rozsahovo bohatému dielu José Ortegu y Gasset (1883-1955) už boli venované stovky, ba tisícky monografií (A. Donoso a H. C. Raley vo svojej bibliografii *José Ortega y Gasset: a Bibliography of Secondary Sources*. Bowling Green, Ohio, USA: Philosophy Documentation Center, 1986 uvádzajú 4 126 titulov!). Zdalo by sa, že už nič nového sa o tomto mysliteľovi napísať nedá. A predsa, monografia Francisca José Martína, profesora španielskej literatúry na Univerzite v Sienne, ktorá vyšla začiatkom tohto roka, ponúka v mnohom nový a nanajvýš zaujímavý pohľad na dielo španielskeho filozofa a literáta v jednej osobe. Autor zvolil hermeneutický prístup, ktorý mu umožnil prekonať dichotómiu medzi filozofiou a literatúrou, na základe ktorej sa na Ortegovu dielo často nazeralo.

F. J. Martín analyzuje Ortegovu dielo v jednote jeho filozofického a literárneho aspektu, vychádzajúc z presvedčenia, že "myslenie nie je nezávislé od formy jeho vyjadrenia", že jazyk nie je len "nosnou konštrukciou myslenia", ale "je samotným myslením" (s. 190).

Autor, inšpirovaný Ortegovou esejou *Goethe zvnútra* (*Goethe desde dentro*, 1932), sa pokúša vidieť dielo španielskeho mysliteľa "zvnútra". V snahe "odhaliť u Ortegu jeho vlastné možnosti" necháva prehovoriť samotný text. Ortegovskými slovami povedané, vytyčuje si úlohu "záchrany okolností" - podobne, ako si ju vytyčil španielsky filozof